

KİTAP İNCELEMESİ

Menaf Turan (Der.) (2004), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? YAYED Ekonomik ve Toplumsal Örgütlenme Sorunları-2* (Ankara, Paragraf Yayınevi).

Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları ile 12 Eylül döneminde yürütülmeye başlanan küreselci reformlar, devletin işlevlerini ve örgütlenmesini köklü bir biçimde değiştirmeyi hedeflemiştir. KİT özelleştirmeleri, kamu bankacılığının tasfiyesi, yabancı bankacılığın serbestleştirilmesi, uluslararası tahkim sisteminin getirilmesi ve yabancı şirketler için koşulların kolaylaştırılması gibi ‘reformlar’ sonucunda, devletin ekonomik ve mali alanlardaki varlığı ile işlevleri 90’lı yıllara gelindiğinde büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Ülke ekonomisinin çöküşünü hazırlayan ekonomik ve mali reformlar, günümüzde yerini kamu reformları adıyla siyasal ve yönetsel liberalizasyon politikalarına bırakmıştır.¹ Siyasal ve yönetsel sistemi çözmeye yönelik reformlar, Türkiye’de yerelci-federal, düzenleyici, yönetişimci ve özel hukuka dayalı bir devlet yapısı kurmayı hedefleyen yasa çalışmaları ile ilerlemektedir. Bu çerçevede hazırlanan tasarılarından biri de Türkiye’de 26 ayrı bölgede Kalkınma Ajansı kurulmasını öngören *Kalkınma Ajansları’nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı*’dır.

Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği’nin, Ekonomik ve Toplumsal Örgütlenme Sorunları dizisinin ikincisi olarak yayımlanan *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* başlıklı kitap, Bölge Kalkınma Ajansları (BKA) sistemini ve bu modelin ülke gündemine geliş sürecini konu almaktadır. Kitap, özel sektör öncelikli ve bölgelerin birbiri ile rekabeti ilkesine dayandırılan, Avrupa Birliği’nin isteği üzerine hazırlanan Kalkınma Ajansları Tasarısı’nı çeşitli boyutlarıyla değerlendirmekte ve tasarının nasıl bir bölgesel yönetim sistemi öngördüğünü olası sonuçları itibariyle sergilemektedir.

Toplumun genel ekonomik sosyal örgütlenişinde kapsamlı değişikliklere neden olacak bir konuya ışık tutan kitap, sunuş yazısı ve on bölümden

¹ Bu konuda kapsamlı bir değerlendirme için bakınız: Birgül A. Güler, “İkinci Dalga: Siyasal ve Yönetsel Liberalizasyon, Kamu Yönetimi Temel Kanunu”, *Devlette Reform Yazıları*, YAYED Ekonomik ve Toplumsal Örgütlenme Sorunları-1, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s. 161-201.

oluşmaktadır. Sunuş yazısında Birgül A. Güler, Türk yönetim sisteminde oldukça sınırlı bir kullanım alanı olan 'ajans' sözcüğünün işaret ettiği özelliklerden hareketle, tasarımın nasıl bir bölgesel yönetim sistemi öngördüğünü açıklamaktadır. Güler, yazısında ayrıca kalkınma ajanslarının 'kökü dışarıda' ve 'sermayeci' özellikleri nedeniyle ulusal - toplumsal varlık açısından ortaya çıkaracakları sorunlara da dikkat çekmektedir.

Sunuş yazısını izleyen ilk bölümde Faruk Ataay, Kalkınma Ajansları Tasarısı üzerine genel bir değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirmede tasarımın dayandığı kuramsal çerçeve ve kalkınma anlayışı ile bu anlayışın Türkiye'nin kalkınma sorununa nasıl bir çözüm sunduğu tartışılmaktadır. Ataay, tasarımın kalkınma stratejisinin yerel girişimcilik ve KOBİ'ler ile yabancı sermayeye dayandığını, bu anlayışın devletin ulusal/bölgesel/yerel kalkınma sorunu çerçevesindeki işlevlerini ortadan kaldırdığını ve bu sorunun çözümü için piyasa mekanizmasına bel bağlandığını anlatmaktadır.

İkinci bölümde Sonay Bayramoğlu, Türkiye'de bölge politikaları ile bölge yönetimi arayışlarının ve bölge ölçeğindeki örgütlenme biçimlerinin tarihsel gelişimini incelemektedir. Bayramoğlu, bölge politikalarını ve uygulamalarını Türkiye tarihine ilişkin bir dönemleştirmeden hareketle, şu alt dönemler itibariyle incelemektedir: 1923-1953, tarım ve ticaret sermayesine dayalı gelişme; 1954-1980, ithal ikameci sanayileşme politikaları altında sanayi sermayesi birikimine dayalı gelişme; 1980-1996, dünya ekonomisine ticari ve mali liberalizasyonla eklemlenme; 1996'dan günümüze, AB'ye entegrasyon.

Üçüncü bölümde Ali Somel ve Cengiz Ekiz, AB'ye uyum çerçevesinde mali yardımların programlanması için bir stratejik çerçeve oluşturmak amacıyla hazırlanan ve ulusal planlama sistemi ile bölge planlamasına müdahale aracı olarak ortaya çıkan Ön Ulusal Kalkınma Planı'nı incelemektedirler. Üç yıllık sürelerle hazırlanması öngörülen Ön Ulusal Kalkınma Planı, kalkınma plancılığı sistemini köklü bir biçimde değiştirmekte ve Plan'ın uygulanmasını şirket temelli bir plancılık anlayışına -stratejik planlama- teslim etmektedir. Somel ve Ekiz, ulusal kalkınma plancılığının yerini alan stratejik planlama modelinin resmi belgelerdeki izini sürmekte ve şirketler dünyasına ait bu kavramın kamu yönetimi alanına yerleşme sürecini anlatmaktadırlar.

Dördüncü bölümde Kübra C. Çamur ile Özge Gümüş, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler içinde oluşturulan ve kısaca NUTS olarak anılan istatistikî bölge birimleri sınıflandırma sistemi ile bu sistemin Türkiye'deki uygulamasını irdelemektedirler. Bu yazıda, NUTS ya da Türkçe karşılığıyla İBBS uygulamasının, 2002 yılında ülkeyi birinci düzeyde 12, ikinci düzeyde 26 adet bölgeye ayırarak, bölge yönetimleri için mekansal zemini nasıl hazırladığı anlatılmaktadır.

Beşinci bölümde Menaf Turan, kalkınma ajanslarının yönetimini üstlenecekleri projeler demetini oluşturan ve AB'ye uyum sürecinin bir parçası olarak gündeme gelen bölge kalkınma programları aracını incelemektedir. Ülkenin sosyo-ekonomik yapısına AB odaklı müdahale araçları olarak doğan ve AB şirketlerine 70 milyon nüfuslu bir pazar açan kalkınma programları, BKA sistemini temel unsurları bakımından anlamamızı sağlamaktadır.

Altıncı bölümde Aytül G. Demirci, BKA sistemini farklı ülke deneyimlerinden hareketle açıklamaktadır. Bu yazıda, çeşitli ülkelerdeki bölge kalkınma ajansları yönetsel kuruluşları, personel yapıları, finansman kaynakları gibi özellikleri itibariyle incelenmektedir. Ülke örnekleri, birbirinden farklı coğrafyalarda, farklı biçimlerde örgütlenen BKA'ların esas varlık nedenleri ve yüklendikleri işlevler açısından ortak özellikler sergilediklerini göstermektedir.

Yedinci bölümde Koray Karasu, İngiltere'de 1998 yılında kurulan BKA'ların, bölge genel yönetiminden bölge yerel yönetimine geçiş sürecindeki etkisini ayrıntılı bir biçimde analiz etmektedir. İngiltere'de kurulan dokuz BKA, yapıları, işlevleri ve bütçeleri itibariyle inceledikten sonra, bu uygulamanın yönetsel, siyasal ve ekonomik sonuçları üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Sekizinci bölümde Tekin Avaner, Türkiye'de BKA sisteminin ortaya çıkışını ve hazırlanma sürecini anlattıktan sonra, bu modeli Türkiye'nin mülki taksimatı bakımından irdeleyerek, siyasal rejim sorununa değinmektedir. Yazı, BKA uygulamasının bölgesel ya da federal devlete dönüşebileceği üzerinde yoğunlaşan kaygıları değerlendirmektedir.

Dokuzuncu bölümde Deniz Sayın, BKA sistemini, AB mevzuatına Maastricht Anlaşmasının 3-B maddesiyle giren ve ulus devleti –merkezi yönetimi- dağıtan “subsidiarite (yerellik)” ilkesi bakımından değerlendirmektedir. Yazı, Türkiye'de 26 bölgede BKA kuran Tasarı'nın, devletin toprağa dayalı örgütlenmesinde “il” sistemini bırakmaya yönelik bir hazırlık olduğu saptamasından hareketle, bölgeselleşmiş devlet yapısının AB üyesi olmayan bir Ortadoğu ülkesi için taşıdığı tehlikelere dikkat çekmektedir.

Onuncu ve son bölümde Hülya Kendir, kalkınma ajanslarının yönetişimci karar mekanizmasında gerçek iktidar sahibi kılınacak sermaye kesiminin Türkiye'de başta gelen temsilcisi bir sivil toplum örgütünün –TÜSİAD- bölgesel politikalara ilişkin görüşünü değerlendirmektedir. Kendir, TÜSİAD'ın hazırlattığı bir coğrafya ders kitabında ortaya konan görüşlerden hareketle, bölge politikalarındaki son gelişmelerin büyük ölçüde sermaye kesiminin çıkarlarıyla uyuştuğunu sergilemektedir.

“*Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*”, toplumsal - ulusal varlığa dönük bir tehdit olarak hızla yaşama geçirilmekte olan ve bölgelerdeki

iktisadi - idari iktidarı sermaye sınıfına devreden kalkınma ajansı modelini kaynağı, varlık nedeni, sonuçları ve yaratacağı olası tehlikeler bakımından dikkatlere sunmaktadır. AB'ye üyeliği, en az onbeş yıl süreceği 17 Aralık 2004'te açıkça belirtilmiş ve ucu açık müzakere sürecine terk edilmiş bir ülkede, üstelik 2001 verilerine göre en yüksek gelire sahip il (Kocaeli) ile en düşük gelire sahip il (Ağrı) arasında, kişi başına gayri safi yurt içi hasıla farkının 11 kat olduğu da göz önüne alınırsa bölgeselleşmiş devlet yapısı büyük bir tehlike oluşturacaktır.² Kitap, kapsamlı ve yetkin analizlerle bu sorunu kamunun bilgisine sunduğu için önemlidir.

Nuray Keskin, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

2 Kocaeli ile Ağrı illeri arasında kişi başına gayri safi yurt içi hasıla farkının 11 kata ulaştığı bilgisi Kalkınma Ajansları Tasarısı'nın genel gerekçesinde yer almaktadır.